

VU Research Portal

Werelds worden

van Rossum, M.

published in

Holland

2011

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Rossum, M. (2011). Werelds worden. *Holland*, 43(3), 140-148. <http://www.verenigingholland.org>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Werelds worden

Redactioneel themanummer 'Holland in de wereld, de wereld in Holland', *Historisch Tijdschrift Holland* vol. 43, nr. 3 (2011) 140-148.

Matthias van Rossum

Het moderne stadshart van Amstelveen is dagelijks het decor van een wonderbaarlijk klankenspel. Tussen de galmende wanden van het winkelcentrum, de marktkramen in de hoofdstraat en de schappen van de supermarkt, doet het kuierende publiek een aanzet tot een intrigerende compositie. De goede verstaander weet: dit is wereldmuziek. Het winkelpubliek brengt dagelijks klanken bijeen uit alle windrichtingen. Volzinnen in Hindi, Nederlands, Japans, Engels, Chinees, Spaans en Tamil dwarrelen gemoedelijk door elkaar. Onbedoeld vormt zich een kunststuk van geluid. Een kunststuk dat deze regio toont in haar wereldwijde verbondenheid. Een historisch kunststuk, want de verwevenheid van Holland met de wereld is eeuwenoud.

In 1609 bijvoorbeeld, vertrok slechts een paar kilometer verderop vanuit Amsterdam de Engelsman Henry Hudson voor een reis in dienst van de *VOC*, bedoeld om een noordwestelijke vaarroute naar Azië te vinden. Deze zou eindigen in noordelijk Amerika, waar niet veel later Nieuw Amsterdam – het latere New York – werd gesticht. Twee jaar eerder vertrok vanuit Holland voor dezelfde compagnie de toen nog onbekende onderkoopman Jan Pieterszoon Coen naar de Oost – daar zou hij enkele jaren later verantwoordelijk zijn voor de stichting van Batavia (Jakarta) en voor de volkerenmoord op de Banda-eilanden.

Holland was een centrum van macht en handel. Tot in de uithoeken van de wereld kregen vestingen en steden Hollandse namen. Coen stichtte de Nederlandse vestiging in Jakarta als 'Nieuw Hoorn', maar de Heren Zeventien doopten die al snel om tot Batavia. Tenminste tien forten droegen in Amerika, Afrika en Azië naar verloop van tijd de naam 'Amsterdam'. Holland was het middelpunt van een wereld in beweging. Vele duizenden Scandinaviërs en Duitsers trokken in de 17de en 18de eeuw naar de Republiek op zoek naar werk – van dienstmeisjes tot zeelieden, van soldaten tot korendragers. Franse Hugenoten en Portugese Joden zochten om meer politieke redenen hun heil in de Republiek. Anderen vertrokken vanuit de Republiek om dienst te doen overzees.

In rustig Amstelveen – of, zo u wilt, Zwartewaal, Volendam of Oegstgeest – lijkt deze wereld soms mijlen ver weg. Maar schijn bedriegt: gemoedelijk Holland heeft zich vrijwel nooit achter de dijken van haar polders teruggetrokken. Holland heeft altijd midden in de wereld gestaan. Dit themanummer gaat over deze verwevenheid. Het gaat over de manier waarop de wereld in de afgelopen eeuwen invloed heeft gehad op Holland, en omgekeerd hoe Holland op de

wereld invloed had. Het herinnert ons aan de verstrengeling van de geschiedenis *in* – en *van* – Holland met de geschiedenis daarbuiten. En het probeert inzicht te geven in de wijze waarop Holland geworden is, juist in relatie tot de wereld. Dit themanummer is een getuigenis van het *werelds worden* van Holland.

Over onze – opnieuw opgetrokken – grenzen kijken is van groot belang. Eeuwenlange mondialisering heeft geleid tot de wereld waarin we nu leven. Een wereld die nog nooit zo verbonden was. Een wereld waarin een ongefundeerde hypotheekverstrekking in de Verenigde Staten leidt tot problemen voor Nederlandse pensioenfondsen. Waarin stijgende voedselprijzen gepaard gaan met facebook-revoluties in Noord Afrika en het Midden Oosten. Een wereld waarin een Amerikaanse president naast Europese ook Afrikaanse en Indonesische wortels kan claimen – en andersom. Een wereld waarin de Chinese vraag naar koper leidt tot een mondiale stijging van koperdiefstal. Een wereld waarin Nederlandse politici spreken op *ground zero*, en Pakistaanse burgers en Turkse premiers zich zorgen maken om militante uitwassen van Hollands polderfascisme.

In zo'n wereld is het moeilijk om zicht te krijgen op wat er nu precies gebeurt – het is in zo'n wereld moeilijk plaats bepalen. Waar staan we? Wat gebeurt hier? Wie ben ik? En wie zijn 'wij'? De omgevingen waarin ons leven zich afspeelt, lijken vaak geruststellend onveranderlijk. Het centrum van Amsterdam – werelderfgoed! – ademt op een mistige zondagmorgen de sfeer van eeuwen terug. De polders staan er groen en rustig bij. Binnenvaartschepen – gemotoriseerd, weliswaar – trekken traag door het landschap. En toch is er dat gevoel van vervreemding – de moeilijkheid om grip te krijgen op de wereld en onze plaats daarin.

De gemakkelijkste weg om deze spanning op te lossen is de illusie dat 'wij' niet veranderd zijn, maar 'de wereld'. Dat het de wereld is die zich aan ons opdringt – ongevraagd, onverwacht, en meedogenloos. Alsof wij niets met deze wereld te maken zouden hebben. Alsof *de* wereld vreemd is aan onze geschiedenis, en daarmee ten dele aan *onze* wereld. Alsof de wereld door binnen te dringen ten grondslag ligt aan onze verwarring, het gevoel van vervreemding.

Maar daarmee doen wij onszelf te kort. Holland staat niet op zichzelf, en heeft dit nooit gedaan. De geschiedenis van Holland is altijd verweven geweest met de geschiedenis van de wereld. Een volwaardig begrip van onze leefomgeving en van de geschiedenis van Holland kan alleen door ze in samenhang met bredere context te bezien. En dat is precies wat dit themanummer beoogt.

De insteek van dit themanummer is een poging die nadrukkelijk niet is geïnspireerd door de 'nieuwe imperiale geschiedschrijving' – de Britse *New Imperial History*, die recent ook in

Nederland navolging lijkt krijgen. De nieuwe imperiale geschiedenis lijkt, ondanks haar goede bedoelingen, nog teveel een poging om nieuw leven te blazen in de verstofte lofzang op ‘onze’ teloorgegangene imperiale macht. En daarmee voert het mondiale interacties terug tot een beperktere – en beperkende! – wisselwerking tussen koloniale ‘overzeese’ gebieden. Het herleidt daarmee niet-Europese geschiedenis wederom tot koloniale categorieën. Dit alles ondanks de uitgesproken intentie van het ‘nieuw imperialistische project’ om meer aandacht te besteden aan cultuur, connecties en geschiedenis van onderaf.

Dit is een poging om een geschiedenis te schrijven *voorbij* dat imperiale project. Het sluit daarmee beter aan bij het reeds eerder ingezette, progressievere project van mondiale geschiedschrijving. Dit themanummer wil laten zien dat lokale of regionale geschiedenis groter is dan de regio of plaats waarin deze geschiedenis zich afspeelt. Het wil laten zien dat lokale en regionale geschiedenissen bij uitstek geschikt zijn voor mondiale geschiedschrijving – dat het lokale en wereldwijde verbonden kunnen worden. Staten en (overzeese) rijken spelen daarin een rol, maar niet uitsluitend. De begrenzing tot een ‘imperiale ruimte’ werkt beperkend voor een goed begrip van de wisselwerking tussen lokale en mondiale historische ontwikkeling. Het spelen met schaal en verbanden geeft juist de ruimte aan andere actoren: sociale bewegingen, bedrijven, bands, migrantengroepen, mensen zelf.

Zo wordt de geschiedenis van Holland méér dan de geschiedenis *in* Holland – of de geschiedenis in het Nederlandse koloniaal rijk. Ontwikkelingen in Holland werden mede vormgegeven door invloeden van buitenaf, die konden bestaan uit Javaanse koffie, maar ook Duitse architectuur. Holland heeft zich gevormd in een ‘werelds’ worden, in een proces van expansie, dat verder ging dan het formele en informele rijk. Zo migreerden Nederlanders naar Amerika en hielden daar vast aan een ‘Hollandse’ identiteit. Amerikaanse popmuziek kreeg Hollandse navolging, werd hier aangepast, en zo heel af en toe ook weer (terug) geëxporteerd als ‘Hollandse pop’. Of een voorbeeld van een ander typisch exportproduct dat in dit nummer terug zal komen: Nederlandse academici. Opgeleid in het hoog aangeschreven Nederlandse systeem bevolken zij grote aantallen buitenlandse universiteiten, om na enige tijd vaak ook weer terug te keren – op deze manier bijdragend aan een internationalisering van de academische cultuur.

Uit deze voorbeelden blijkt ook dat de interactie van Holland met de wereld niet gebonden was aan een specifieke periode. Van de Gouden Eeuw tot het heden heeft Holland zich in de wereld gemanifesteerd, en de wereld in Holland. Zo kent de duistere kant van de Hollandse wisselwerking met de wereld een lange geschiedenis. De Bandanese moordpartij van Jan Pieterszoon Coen vond plaats in 1621. In 1898, ruim twee eeuwen later, zou Atjeh het slachtoffer worden van ‘Hollandse’ agressie tijdens de ‘pacificatie’ geleid door Joannes Benedictus van Heutsz. Maar deze geschiedenis kent ook positieve kanten. Reizigers bewonderden al in de 18de

en 19de eeuw het 'Hollands landschap'. Gedurende de 20ste eeuw werd zelfs krachtig reclame gemaakt in het buitenland voor 'Hollande' als toeristische trekpleister. Holland bleek een sterk merk: nog altijd bezoeken massa's toeristen de Hollandse steden, dorpen en landschappen. Zij bezoeken natuurlijk het 'echte' Holland, maar ook nagebouwde 'Hollandse' themaparken, zoals het Huis ten Bosch-park in Nagasaki (Japan) of 'Nelis Dutch Village' in Holland, Michigan (Verenigde Staten). Tegelijk wordt 'ons' in Nederland voortdurend een 'Hollandse spiegel' voorgehouden, door nationalistisch flirten met Holland in televisieprogramma's, politiek en reclame. Al sinds de opkomst van de Republiek kon de gehele wereld zich zodoende door handel, overzeese expansie, geweld, maar vooral ook marketing een beeld vormen van dit vreemde, door dijken omgeven gebied. Holland werd meer dan een land. Het werd een symbool, en het behield zo haar aantrekkingskracht. De 17de en 18de-eeuwse migranten van de Republiek vonden opvolgers in 19de-eeuwse Duitse hannekemaaiers en 20ste-eeuwse Chinese zeelieden. Maar ook in Turkse en Marokkaanse gastarbeiders in de jaren '60 en '70, en in hedendaagse Indiase en Japanse kenniswerkers in het stadshart van Amstelveen.

Langzaam worden zo de contouren geschetst van een Hollandse geschiedenis die is gevormd door haar wereldse context – door haar 'werelds worden'.

Matthias van Rossum, juni 2011